

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

М.В.Мосьондз

ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

Методичний посібник для студентів усіх спеціальностей

**Дніпропетровськ
НГУ
2015**

УДК 316.356.2
ББК 60.561.51

Рецензенти:

В.Ю. Пушкін, канд. іст. наук, проф., зав. кафедри історії та політичної теорії, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет».

О.В. Гілюн, канд. філос. наук, доцент кафедри теорії і історії соціології Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара.

Мосьондз М. В.

Основи планування сім'ї : методичний посібник для студентів усіх спеціальностей / М. В. Мосьондз ; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2015. – 14 с.

Викладені матеріали до вивчення курсу «Основи планування сім'ї», наведені теми та зміст лекцій, питання до семінарських занять, уміщений перелік рекомендованої літератури, питання до заліку. Посібник призначений для студентів усіх спеціальностей Державного ВНЗ «НГУ».

УДК 316.356.2
ББК 60.561.51

© Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», 2015

© М.В. Мосьондз, 2015

ЗМІСТ

Вступ	4
Структура навчальної дисципліни «Основи планування сім'ї»	5
Програма дисципліни «Основи планування сім'ї»	6
Тема 1. Сім'я як соціальний інститут, її місце в суспільстві	6
Тема 2. Соціальні функції сучасної сім'ї та тенденції їх змін.	
Етапи формування шлюбно-сімейних відносин та життєві цикли сім'ї	6
Тема 3. Шлюбна та сексуальна поведінка в сім'ї	7
Тема 4. Сім'я та особистість. Гендерні ролі та нерівність жінки в сім'ї	8
Тема 5. Соціальні аспекти перинатології	9
Тема 6. Сімейні проблеми, конфлікти та патології	9
Питання до заліку	10
Список рекомендованої літератури	12
Форми участі студентів у навчальних заняттях	13

Вступ

У сучасному суспільстві існує широкий діапазон стилів життя: спільне проживання, вільний шлюб, серійний шлюб, неповна сім'я і т.д. Отже, з'являються нові проблеми, що потребують опису, аналізу, пропозицій щодо їх вирішення.

Сім'я є передбачає цілеспрямоване і систематичне задоволення потреб, властивих індивідові як потенційному або реальному її членові (природно-біологічних, соціально-психологічних, індивідуально-психологічних), а також реалізацію відповідних емоцій людини (любові, ненависті, сексуальності, жадання, самоти та ін.) і транслює відповідну систему цінностей. Саме тому престиж сім'ї як малої групи був і залишається незмінно високим. Це ще й основна територія, на якій відбувається виробництво і відтворення поколінь, виховання й інституціоналізація діяльності людини.

Відсутність останніми роками чіткої концепції соціально-політичного, економічного, духовного розвитку в нашій країні посилює об'єктивну тенденцію до соціальної нестабільності, невизначеності життєвих перспектив і різноспрямованості базових цінностей, які повинні бути орієнтирами розвитку як окремої особи, так і соціальних організацій. Тому сучасні соціологічні дослідження сім'ї в Україні відрізняються безліччю різних напрямів.

Таким чином, можна констатувати необхідність глибшого, детальнішого вивчення процесів, що відбуваються в сімейній сфері, нових напрямів і підходів.

Мета: сформувати у студентів правильне розуміння стану, особливостей розвитку сучасної сім'ї, шлюбної, сексуальної та репродуктивної поведінки, адекватне уявлення про шлюбно-сімейні відносини.

Завдання: дати цілісне уявлення про сутність категорій і понять дисципліни – «сім'я», «функції сім'ї», «сімейні структури», «життєвий цикл сім'ї», «сімейна поведінка», «репродуктивна поведінка», «сімейні конфлікти» тощо; розкрити зміст та особливості протікання етапів та тенденцій розвитку сім'ї; специфіку стосунків в сім'ї, які виникають на мікросоціальному рівні; проблеми сім'ї та сімейної політики в сучасній Україні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: специфіку стосунків в сім'ї, які виникають на мікросоціальному рівні, основні закономірності та форми регуляції різних типів поведінки в сім'ї, про розподіл ролей у сім'ї.

вміти: планувати сім'ю, створювати гармонійні стосунки в родині, звертатися до консультаційної служби з питань сім'ї та молоді.

Структура навчальної дисципліни «Основи планування сім'ї»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	с	лаб	інд	ср.		л	с	лаб	інд	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Сучасна сім'я як соціальний інститут: структура та функції.												
Тема 1. Сім'я як соціальний інститут, її місце в суспільстві	10	2	-	-	-	8	13	1	2	-	-	10
Тема 2. Соціальні функції сучасної сім'ї та тенденції їх змін. Етапи формування шлюбно-сімейних відносин та життєві цикли сім'ї	14	4	2	-	-	8	13	1	2	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1	24	6	2	-	-	16	26	2	4	-	-	20
Змістовий модуль 2. Особистість та сім'я.												
Тема 3. Шлюбна та сексуальна поведінка в сім'ї	10	2	-	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Тема 4. Сім'я та особистість. Гендерні ролі та нерівність жінки в сім'ї	14	4	2	-	-	8	12	2	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 2	24	6	2	-	-	16	24	4	-	-	-	20
Змістовий модуль 3. Проблеми сім'ї та засоби їх вирішення.												
Тема 5. Соціальні аспекти перинатології	10	2	-	-	-	8	11	1	-	-	-	10
Тема 6. Сімейні проблеми, конфлікти та патології	14	2	4	-	-	8	11	1	-	-	-	10
Разом за змістовим модулем 3	24	4	4	-	-	16	22	2	-	-	-	20
Усього годин	72	16	8	-	-	48	72	8	4	-	-	60

Програма навчальної дисципліни «Основи планування сім'ї»

Тема 1. Сім'я як соціальний інститут, її місце в суспільстві.

Характеристика сім'ї як соціального інституту. Причини та наслідки недостатньо високої ефективності функціонування інституту сім'ї в тих чи інших умовах. Реалізація інститутом сім'ї своїх функцій в різних соціально-економічних, політичних та культурних умовах. Базові форми сім'ї та шлюбу в історичному розвитку: груповий шлюб, моногамія, полігамія. Виникнення сім'ї в первісних суспільствах; порівняльна характеристика традиційної та сучасної моделей сім'ї. Руйнування системи соціальних норм багатодітності. Форми сім'ї. Склад та структура сім'ї. Модерні форми сім'ї. Перспективи розвитку соціального інституту сім'ї. Новий статус сім'ї у сучасному суспільстві. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.

Теми рефератів

1. Проблематика досліджень сім'ї на сучасному етапі розвитку українського суспільства.
2. Сім'я як генетичне джерело соціальної сфери суспільства.
3. Сім'я та індустріалізація: соціологічний аналіз.
4. Парадигма кризи сім'ї як інституту.
5. Особливості трансформації сімейних стосунків в українському соціумі.
6. Релігійне бачення шлюбу та сім'ї.
7. Альтернативні форми сім'ї в сучасному суспільстві.

Контрольні завдання

1. Визначте зміст фундаментальних понять соціології сім'ї та проаналізуйте зв'язок між ними.
2. Проведіть порівняння традиційної та сучасної моделей сім'ї.
3. Визначте сім'ю як соціальний інститут і малу соціальну групу.
4. Охарактеризуйте соціальну природу та сутність сім'ї.
5. Назвіть основні науково-теоретичні підходи до визначення сім'ї.
6. Дайте характеристику альтернативних форм сім'ї.

Тема 2. Соціальні функції сучасної сім'ї та тенденції їх змін. *Етапи формування шлюбно-сімейних відносин та життєві цикли сім'ї.*

Функції як засіб реалізації ролі та місця сім'ї у сучасному суспільстві. Основні соціальні функції сім'ї: а) репродуктивна функція (сім'я та регулювання народжуваності, проблема свідомого батьківства. Бездітна сім'я.); б) виховна функція (родина як осередок соціалізації особистості); в) господарсько-побутова, матеріально-економічна (доходи та витрати, рівень життя сім'ї); г) функції духовно-емоційної рекреації.

Формування шлюбно-сімейних відносин як процес: основні характеристики та етапи. Статеве виховання дітей та підлітків. Підготовка молоді до шлюбу. Дошлюбні відносини та установки молоді. Формування сім'ї, вибір шлюбного партнера. Молода сім'я: сімейні цінності, норми та зразки поведінки включення індивіда у сім'ю. Проблеми спів мешкання. Циклічний характер функціонування сім'ї. Сімейні події як межі стадій життєвого циклу сім'ї. Повнота життєвого циклу сім'ї. Критерії повноти життєвого циклу сім'ї. Сімейні форми, що виникають унаслідок неповноти життєвого циклу сім'ї.

Теми рефератів

1. Еволюція сімейних функцій.
2. Фактори зовнішнього впливу на функціонування сім'ї.
3. Життєвий цикл сім'ї: поняття та проблеми моделювання.
4. Використання моделі життєвого циклу сім'ї в прогнозуванні сімейної структури населення.
5. Історія становлення концепції життєвого циклу сім'ї
6. Формування шлюбно-сімейних відносин як процес: основні характеристики та етапи.

Контрольні завдання

1. Визначте сутність та зміст функцій сім'ї.
2. Розгляньте функції сім'ї щодо суспільства та індивідів.
3. Розкрийте зміст існуючих типологій сімейного циклу.
4. Проаналізуйте основні критерії виділення стадій життєвого циклу сім'ї.
5. Назвіть головні причини, що спричиняють неповноту життєвого циклу сім'ї.
6. Проаналізуйте форми сімейних груп, що залишаються на різних стадіях у випадку переривання сімейного циклу.

Тема 3. Шлюбна та сексуальна поведінка в сім'ї.

Шлюб, походження шлюбу, шлюбний вибір. Типологія ситуацій, що стосуються задоволення потреби в шлюбі. Фактори вибору шлюбного партнера: соціокультурні, соціально-демографічні, економічні тощо. Стереотипи успішного шлюбу та шлюбних ролей. Характер шлюбності (тип шлюбності) в залежності від періоду історії і конкретного типу суспільства. Традиційний тип шлюбності. Зміни в шлюбній поведінці в процесі переходу до сучасного типу відтворення населення. Європейський тип шлюбності. Сучасні тенденції шлюбності. Стабільність шлюбу. Якість шлюбу. Задоволення шлюбом.

Соціальні аспекти сексуальної поведінки подружжя. Соціокультурні та міжособистісні стереотипи чоловічої та жіночої поведінки в шлюбі. Цілі сексуальної поведінки. Сутність понять «статева роль», «статева культура» та «сексуальний сценарій». Основні типи сексуальних цінностей. «Сексуальна революція» та її наслідки в суспільствах з різними рівнями розвитку та культурними традиціями. Проблеми сексуальних меншин та сім'я.

Теми рефератів

1. Поведінкова парадигма дослідження життєдіяльності сім'ї.
2. Типологія сімейної поведінки.
3. Моделювання сімейної поведінки.
4. Сутність шлюбної поведінки.
5. Сучасні теорії шлюбного вибору.
6. Сутність понять «статева роль», «статева культура» та «сексуальний сценарій».
7. Основні типи сексуальних цінностей.

Контрольні завдання

1. Дайте визначення сімейній поведінці, виходячи з прийняття сімейних рішень.
2. Охарактеризуйте основні типи сімейної поведінки.
3. Виділіть головні відмінності сімейної та індивідуальної поведінки.
4. Охарактеризуйте процес шлюбного вибору та фактори, що на нього впливають.
5. Визначте специфіку соціологічного тлумачення сексуальної поведінки.
6. Проаналізуйте зв'язок, що існує між фізіологічними, психологічними і соціокультурними чинниками сексуальної поведінки.

Тема 4. Сім'я та особистість. Гендерні ролі та нерівність жінки в сім'ї.

Самореалізація особистості в сім'ї: основні напрями та проблеми. Соціально-психологічні взаємовідносини в сучасній сім'ї: сутність, характер та специфіка прояву. Емоційні та духовні відносини подружжя. Егалітаризація сім'ї. Розподіл обов'язків у сім'ї. Чоловічий "авторитет" у сім'ї. Лідерство та ієрархія в сучасній родині. Позасімейна діяльність членів родини та її вплив на їх становище у сім'ї. Взаємовідносини поколінь в сім'ї.

Застосування гендерної теорії в дослідженнях інституту сім'ї. Гендерні ролі та гендерні стереотипи. Проблеми сучасної сім'ї з точки зору чоловіків та жінок. Дослідження подружньої сумісності на основі міжособового сприйняття сімейних ролей. Ціннісні орієнтації подружжя.

Фемінізм та інститут сім'ї. Становище української жінки в історичному минулому та теперішньому часі. Політика держави щодо жінки та сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства.

Теми рефератів

1. Лідерство та ієрархія в сучасній родині.
2. Розподіл обов'язків у сім'ї.
3. Гендерні ролі та гендерні стереотипи.
4. Взаємовідносини поколінь в сім'ї.
5. Фемінізм та інститут сім'ї.
6. Становище української жінки в історичному минулому та теперішньому часі.
7. Проблеми сучасної сім'ї з точки зору чоловіків та жінок.

Контрольні завдання

1. Розкрийте сутність самореалізації особистості в сім'ї.

2. Розгляньте емоційні та духовні відносини подружжя..
3. Опишіть зміст ціннісних орієнтацій подружжя.
4. Проаналізуйте політику держави щодо жінки та сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства.
5. Визначте стилі батьківського виховання та їхній ефект.

Тема 5. Соціальні аспекти перинатології.

Репродуктивна поведінка: поняття, різновиди, структура. Репродуктивний цикл та репродуктивний процес. Неповнота репродуктивного циклу. Співвідношення репродуктивного, контрацептивного та сексуального видів поведінки.

Потреба в дітях. Репродуктивні установки на кількість та стать дітей. Репродуктивні установки та мотиви подружжя. Планування народження дітей в сім'ї. Мотиви зачаття. Незаплановане зачаття. Зачаття на різних стадіях життєвого циклу сім'ї. Емоційні компоненти переживання вагітності в родині. Допологова підготовка та участь в ній батька. Взаємозв'язок матері та дитини. Сімейна соціалізація як залучення до досвіду сімейно-родинних поколінь. Типи соціально-нормативної регуляції індивідуальної поведінки дитини. Детермінанти виховного процесу. Стилi батьківського виховання та їхній ефект. Взаємини з батьками та формування автономності. Депривація в сім'ї.

Конфлікти у взаємодії батьків та дітей. Головні фактори конфліктів батьків і дітей. Основні напрямки профілактики конфліктів батьків і дітей.

Теми рефератів

8. Планування сім'ї: соціологічні та демографічні аспекти.
9. Сексуальна поведінка підлітків та молоді.
10. Наукові парадигми та концепції пояснення зниження народжуваності.
11. Потреба в дітях як соціологічна категорія.
12. Соціологічні аспекти вивчення репродуктивної поведінки.
13. Репродуктивні установки на кількість та стать дітей.
14. Стилi батьківського виховання та їхній ефект.

Контрольні завдання

6. Розкрийте основні елементи структури репродуктивної поведінки.
7. Розгляньте малодітність та багатодітність як типи репродуктивної поведінки.
8. Опишіть зміст понять репродуктивний цикл та репродуктивний процес.
9. Проаналізуйте причини зміни норм дітності на різних етапах еволюції суспільства.
10. Визначте головні фактори конфліктів батьків і дітей.

Тема 6. Сімейні проблеми, конфлікти та патології.

Конфліктні ситуації та проблема стабільності сучасної сім'ї. Типові міжособистісні конфлікти подружжя. Характеристика основних кризових періодів у

розвитку сім'ї. Причини та мотиви розлучень. Взаємовідносини колишнього подружжя, батьків та дітей. Форми та наслідки конфліктної поведінки подружжя. Запобігання подружнім конфліктам та їх вирішення.

Соціальна патологія та її види. Причини та специфіка сімейних проблем та дисфункцій. Алкоголізм, наркоманія та сім'я. Виховання дітей у неблагополучних сім'ях. Визначення різних типів образ щодо дітей (в тому числі фізичної, соціальної, емоційної). Причини та фактори, що спричиняють насильство у сім'ї.

Проблема самотніх людей. Збільшення кількості неповних сімей, зменшення середньої тривалості шлюбу, "серійна моногамія".

Проблеми сімейної політики в Україні, сьогоdnішній стан та перспективи. Основні види діяльності центрів соціальних служб сім'ї.

Теми рефератів

1. Сімейні конфлікти: причини, види та наслідки.
2. Розривання шлюбу: ціннісно-мотиваційні аспекти.
3. Соціологічний аналіз конфліктних сімей.
4. Напрями профілактики сімейних конфліктів.
5. Основні напрямки та програми соціальної підтримки сім'ї.
6. Розлучення як соціально-психологічний феномен.

Контрольні завдання

1. Визначте, чим обумовлене виникнення конфліктів у сім'ї.
2. Опишіть типи конфліктних сімей.
3. Охарактеризуйте зміст соціальної роботи з профілактики сімейних конфліктів.
4. Визначте основні напрями соціальної роботи із сім'ями.
5. Стан сімейної політики в Українському соціумі.

Питання до заліку

1. Предметна галузь соціології сім'ї.
2. Соціальна сутність сім'ї.
3. Еволюція розвитку соціального інституту сім'ї.
4. Релігійне бачення шлюбу та сім'ї.
5. Відмітні риси традиційних та сучасних моделей сім'ї.
6. Поняття та функції сучасної сім'ї.
7. Сім'я як мала соціальна група.
8. Типологія сімейних структур.
9. Поняття «життєвий цикл сім'ї».
10. Основні етапи життєвого циклу.
11. Сутність сімейної поведінки.
12. Вивчення шлюбної поведінки.
13. Фактори вибору шлюбного партнера.
14. Сутність репродуктивної поведінки.
15. Методи вивчення репродуктивних установок та мотивів.
16. Поняття сексуальної поведінки.

17. Типові міжособистісні конфлікти подружжя.
18. Характеристика кризових періодів у розвитку сім'ї.
19. Форми та наслідки конфліктної поведінки подружжя.
20. Розлучення як соціальний феномен.
21. Планування сім'ї: соціологічні та демографічні аспекти.
22. Соціальна політика як механізм впливу на сімейну сферу.
23. Специфіка сім'ї в постіндустріальному суспільстві.
24. Основні підходи до визначення етапів життєвого циклу.
25. Сутність сімейної політики держави.

Список рекомендованої літератури

1. Антонов, А.И. Микросоциология семьи (методология исследования структур и процессов) [Текст]: учеб. пособие для вузов / А.И. Антонов. – М.: Издат. дом «Nota Bene», 1998. – 360 с.
2. Антонов, А.И. Общество, семья, личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход [Текст] / А.И. Антонов, А. Карлсон. – М.: Грааль, 2003. – 290 с.
3. Антонов, А.И. Социология семьи [Текст] / А.И. Антонов, В.М. Медков. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 304 с.
4. Безпалько О.В. Сім'я як об'єкт соціально-педагогічної роботи. Типи сімей характеристика батьківства [Текст] / О.В. Безпалько // Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. – К., 2003. – С. 57-68.
5. Васильченко, Г.С. Любовь, брак, сексуальное партнёрство [Текст] / Г.С.Васильченко, Ю.А.Решетняк. – М.: НПО «Мед. енцикл.», 1990. – 128 с.
6. Гидденс Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах, СПб, Питер, 2004.
7. Глазунов, С.В. Соціологія сім'ї [Текст] / С.В. Глазунов. – Д.: РВВ ДДУ, 2000. – 140 с.
8. Глазунов, С.В. Соціологія сім'ї [Текст] / С.В. Глазунов. – Дніпропетровськ: РВВ ДДУ, 2000. – 140 с.
9. Голод, С.И. Состояние и перспективы развития семьи [Текст] / С.И. Голод, А.А. Клецин. – С.Пб., 1994. – 42 с.
10. Друзь, Е.В. Социальное положение женщины в обществе [Текст] / Е.В.Друзь. – Х.: Консум, 2001. – 424 с.
11. Загородная, Е.М. Развитие брачно-семейных отношений: социологический аспект [Текст] / Е.М. Загородная // Развитие современной семьи: социологические, демографические и правовые аспекты. – Кишинев, 1990. – С.4-14.
12. Лісовий, В.М. Сучасна українська сім'я: медико-соціальні аспекти: Монографія [Текст] / В.М. Лісовий, І.М. Шурма, В.О. Коробчанський, А.П. Лантух, С.М. Вакуленко, М.С. Мірошніченко. – Х.: Майдан, 2009. – 268 с.
13. Мацковский, М.С. Социология семьи [Текст] / М.С. Мацковский. – М.: Наука, 1989. – 116 с.
14. Пономарёв, А.П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине [Текст] / А.П. Пономарёв. – К.: Наук. думка, 1989. – 320 с.
15. Соціологія: Навчальний посібник / І.С. Полторак, Л.О. Колісник, Я.О. Лаптурова –Д.: НГУ. – 2008, 112 с.
16. Фромм, Э. Искусство любить: Исследование природы любви [Текст] / Э.Фромм. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
17. Харчев, А.Г. Социология семьи: проблемы становления науки [Текст] / А.Г.Харчев. – М.: ЦСП, 2003. – 342 с.

Форми участі студентів у навчальних заняттях:

Заняття проводяться у формі лекцій та семінарів. Виклад матеріалу курсу і контроль засвоєння знань студентами здійснюються у вигляді тезового викладу лектором основних положень кожної теми з їх подальшим обговоренням студентами на базі їх самостійної підготовки.

Виступ студента чи **групова презентація** повинні містити чітке формулювання тези та її доведення чи спростування. Необхідним для позитивної оцінки елементом відповіді є відтворення різних точок зору, ілюстрація дискусійності висвітлюваного питання, а також власна позиція студента чи групи. Критеріями оцінки виступів чи групових презентацій є: відповідність джерелам і положенням наукової літератури; логічна послідовність викладу; наявність власної тези та ступінь її аргументованості.

Форми поточного контролю: оцінювання домашніх самостійних завдань, що презентуються на семінарських заняттях, есеї, два модульні контролю – теоретичний та практичний.

Залік відбувається у письмовій формі.

Для діагностики знань використовується рейтингово-преміальна система за 100-бальною шкалою оцінювання. Максимальна кількість балів з кожного виду контролю розподіляється наступним чином:

– самостійна робота, робота на лекціях, поточне оцінювання змістових модулів (тестові модульні контрольні роботи і/або усне опитування)	20 балів
– самостійна робота при підготовці до семінарських занять, участь у них	40 балів
– підсумковий тест (залік)	40 балів
Разом	100 балів

Мосьондз Марина Володимирівна

ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ СІМ'Ї

Методичний посібник для студентів усіх спеціальностей

Національний гірничий університет
49027, м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 19